

УДК 351

Взаємовідносини держави та бізнесу: мінливий баланс впливу

С.А. КВІТКА

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президенті України,
м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: skvitka@i.ua

Авторське резюме

У статті розглядаються питання щодо співвідношення ринкових механізмів та державного регулювання і їх впливу на політичну систему суспільства. Автор визначає основні напрямки теоретичного аналізу політики посилення державного втручання та історичних факторів, що приводять до посилення ролі бізнесу та ринкових відношень. На думку автора, у сучасному світі, незважаючи на процес глобалізації, більш коректно говорити про роль і кордони держави в економіці й суспільстві не взагалі, а виходячи з конкретної соціально-економічної і політичної ситуації в тій чи іншій країні, її традицій, суспільних очікувань, що переважають у політичних настроях, а також враховуючи виклики, що стоять перед країною. Важливу роль при цьому відіграє конкретна розстановка соціально-політичних сил в країні і не в останню чергу тих, що мобілізовані бізнесовими структурами. Між тим, виходячи з досвіду США та Західної Європи, автор робить висновок, що влада бізнесу не є визначеною або безумовною. Не можна сказати, що яка-небудь із моделей взаємовідносин бізнесу й державної влади приводить або не приводить до домінування бізнесу і що бізнес однозначно є більш сильною структурою, ніж держава або інші групи інтересів. Некоректно стверджувати, що бізнес має всі шанси виграти політичну гру, а опоненти приречені програти, особливо в умовах глобалізації та розвитку глобального громадянського суспільства. У бізнесу також немає достатніх підстав вважати, що після того, як соціалізм у Східній Європі відступив, він абсолютно захищений від нових політичних викликів.

Ключові слова: держава, бізнес, групи інтересів, державне регулювання, ринкові механізми, політичний процес, глобалізація.

Relations between the state and business: the changing balance of influence

S.A. KVITKA

Dnepropetrovsk regional institute of public administration, the National
academy of public administration, office of the President of Ukraine,
Dnipropetrovsk, Ukraine, E-mail: skvitka@i.ua

Abstract

The article is devoted to the ratio of market forces and government regulation and its impact on the political system of society. The author defines the main directions of theoretical analysis of policies increased state intervention and historical factors that lead to the strengthening of the role of business and market relations. The author believes that in today's world, despite globalization more correct to speak about the role and boundaries of the state in the economy and society, not at all, and based on the specific socio-economic and political situation in a country, its traditions, societal expectations prevailing political sentiments, and given the challenges facing the country. An important role is played by the specific arrangement of social and political forces in the country and not least those that mobilized businesses. Meanwhile, based on the experience of the US and Western Europe, the author concludes that the government is not specific business or unconditional.

© С.А. Квітка, 2014

I can not say that any of the models of business relationships and government leads or does not lead to the dominance of business, and that business is definitely more powerful structure than the state or other interest groups. Not correct to assert that business has every chance to win the political game, and opponents are doomed to lose, especially in the context of globalization and the development of global civil of society. In business, as there is no sufficient reason to believe that after socialism in Eastern Europe retreated, it is absolutely protected from new political challenges.

Keywords: government, businesses, interest groups, government regulation, market mechanisms, the political process, globalization.

Постановка проблеми. Одним із принципових питань ринкової економіки, що незмінно викликають бурхливі суперечки серед науковців різних напрямків, є питання про співвідношення ринкових сил і державного регулювання. Ще до початку XXI ст. воно виявилось актуальним не тільки для країн, що недавно стали на шлях ринкових перетворень, але й для країн з міцними ринковими структурами, непорушними інститутами приватної власності й розвинутою системою державного регулювання. Розвиток капіталізму свідчить про циклічне чергування періодів поживлення ринкового конкурентного механізму з періодами посилення державного регулювання економіки. Відповідно і на авансцену економічної політики виходили то концепції, що проповідували посилення ролі держави в економічних процесах (насамперед, кейнсіанство, що панувало і в економічній теорії, і в практиці господарського регулювання протягом багатьох десятиліть минулого століття), то концепції, що роблять ставку на ринкові сили в економіці, на підприємництво й на підтримку державою цих сил (монетаризм, неолібералізм). В Україні, де в процесі трансформації суспільної системи йде боротьба між цими двома напрямками, досвід розвинутих країн є актуальним для формування свого «мінливого балансу» взаємовідносин влади та бізнесу.

Аналіз публікацій і досліджень. Визначену в статті тему нечасто розглядали вітчизняні науковці. Вивчення і пошук шляхів вирішення проблем взаємодії влади, бізнесу і громадянського суспільства в нашій країні знаходяться на стадії становлення. Недостатньо вивченими є й підходи до відносин бізнесу і держави як до джерела розвитку політичної системи

країни. Подальшого аналізу потребують зарубіжні моделі взаємодії бізнесу і держави та можливості їх використання в Україні.

Серед вітчизняних науковців у роботі теоретичних та методологічних проблем у цьому напрямку можуть бути відзначені П. Бурковський, А. Гальчинський, О. Дергачов, А. Колодій, О. Мартякова, О. Пасхавер, І. Рейтерович, О. Сушко, С. Телешун та ін. На теренах СНД концептуальні і практичні аспекти взаємодії держави, бізнесу та суспільства розробляються у роботах таких учених, як М. Афанасьєв, С. Глазєв, Г. Горланов, Р. Гайнутдінов, Г. Дробот, С. Євтюхов, І. Осадча, Д. Розенков, А. Зудін, С. Перегудов, В. Уколов, Ф. Шамхалов, Ю. Шишков, Є. Ясін. Різноманітні питання теорії та практики взаємовідносин влади, бізнесу та суспільства представлені у великій кількості праць зарубіжних науковців, зокрема: Л. Бруста, В. Кулудона, Л. Нельсона, Д. Растоу, К. Ріда, Д. Сакса, Ж. Сапіра, С. Холмса. До цього списку, природно, належать і ті автори, на яких є посилання у цій статті.

Мета дослідження – проаналізувати концепції, що існують на Заході, щодо причин періодичної зміни консервативних і ліберальних періодів у розвитку політичних систем країн розвинутої демократії.

Виклад основного матеріалу. Існує багато теорій, що пояснюють зростання або зменшення державного втручання в економічне і соціальне життя розвинутих країн. Їх можна згрупувати по декількох головних напрямках [2].

Перша група теорій поєднує зростання ролі держави з викликами соціального середовища, тобто технічним прогресом, демографічними зрушеннями,

змінами в економічній системі. Один із провідних представників цієї школи американський економіст М. Олсон, ґрунтуючись на такому погляді, зазначив, що розвиток ідеї «держави загального добробуту» і спроби її практичної реалізації були необхідною відповіддю на виклики часу [7]. Так, демографічні зрушення (збільшення населення, урбанізація) зажадали посилення соціальної політики, надання державних послуг охорони здоров'я, регулювання життя в містах, охорони навколишнього середовища. Технологічні зрушення всіх типів змусили державу збільшити інвестиції в сферу освіти й науки, патентної діяльності й т.ін. [3].

Друга група, не заперечуючи ролі соціального середовища, пояснює посилення ролі держави впливом внутрішніх політичних процесів. Учені цієї школи підкреслюють, зокрема, роль політичної культури і змін у поглядах на законність та обґрунтованість державних функцій і дій. Вони відзначають величезну роль законодавства, яке неминуче приводить до посилення ролі держави як виразника й координатора інтересів різних суспільних груп. Сюди ж можна віднести і політичний вплив різних соціально-економічних поглядів, що сповідаються політичними партіями, профспілками, громадськими організаціями тощо.

Не заперечуючи чергування періодів переважання тієї чи іншої концепції, слід визнати, що в цілому домінуючою тенденцією минулого століття було посилення ролі держави в економіці, засноване на поглядах кейнсіанської економічної школи. Такі напрямки втручання держави, як підтримка певних стандартів рівня життя для незаможних верств, особливо пенсіонерів, інвалідів, сиріт, а також гарантій прав національних меншин, визнавалися необхідними повсюдно. Протягом принаймні 40 років після «Великої депресії» активна участь держави в економічному житті трактувалася більшістю вчених як необхідний і вже вбудований у систему елемент суспільного розвитку. Навіть у США, незважаючи на традиційно негативне ставлення американців до втручання держави в економіку й безумовну прихильність

принципам вільного підприємництва, багато людей стали сприймати активне регулююче втручання держави в суспільно-політичні процеси як даність і необхідність. Держава проводила все більш активну макроекономічну політику, причому як непрямыми заходами, так і нерідко заходами прямого адміністративного характеру. Проголошене президентом Л. Джонсоном завдання побудови «великого суспільства», по суті, мало чим відрізнялось від патерналістських державних програм у соціалістичних країнах. Сукупні витрати держави у відсотковому відношенні до ВВП у більшості розвинених країн досягли до кінця 70-х рр. XX ст. величезних розмірів [3].

Разом з тим багато науковців та політиків уже тоді бачили явну неефективність ряду державних програм у соціально-економічній сфері. У результаті для консервативних, ринково-орієнтованих економістів і політиків це був не тільки інтелектуальний виклик, але й виклик політичний, пов'язаний з подоланням настроїв у суспільстві на користь патерналістської ролі держави.

Приблизно від початку 80-х рр. XX ст. стало очевидним, що економічна роль держави в ринковій економіці має свої межі, а саме: свою нішу, де активна діяльність держави дійсно дає максимальний ефект. Все більш очевидним ставало те, що державне втручання не повинно пригнічувати самі основи ринкового механізму, конкуренцію, самостійність товаровиробників, порушувати економічні й соціально виправдані пропорції між нагромадженням і споживанням.

Питання ставилося в такий спосіб: яке оптимальне, з погляду інтересів економіки й суспільства, співвідношення між державним і приватним секторами економіки? Яка роль і, головне, який вектор відповідальності держави в сучасній економіці й суспільстві? Ці, здавалося б, суголосно теоретичні питання продовжують залишатися предметом гострих політичних суперечок і наукових дискусій і в XXI ст. Такі дебати помітно загострилися під впливом ряду обставин, що стали вже факторами історії.

По-перше, після тривалого панування уявлень про економічну і соціальну

роль держави, на початку 80-х рр. XX ст. відбувся різкий відхід від продержавної орієнтації як у теорії, так і на практиці.

По-друге, приватизаційний бум, що почався в 80-і рр. практично в усіх розвинених країнах, виявився не настільки успішним і послідовним, як цього очікували багато прихильників тотального роздержавлення економіки.

По-третє, крах світового соціалізму й виникнення феномена перехідних економік ще більше актуалізував дану проблематику, насамперед з точки зору визначення ролі держави, а також масштабів і темпів приватизації.

Важливу роль у теоретичному обґрунтуванні необхідності приватизації й обмеження соціально-економічних функцій держави відіграла класична робота М. Фрідмена «Капіталізм, свобода і демократія» [4]. В ній Фрідмен, доводячи неефективну й неконструктивну роль держави в економіці, висунув кілька ключових тез. Він, зокрема, провів аналогію між державою й приватними монополіями, показавши їх однаковий негативний вплив на економічний розвиток.

Інша важлива теза стосувалась твердження про те, що державне економічне регулювання носить, як правило, антиспоживчий характер.

Це пов'язане, на думку Фрідмена, з тим, що законодавство й відповідні соціально-економічні програми держави ухвалюються, в основному, під впливом великого капіталу і в його інтересах, що послабляє конкуренцію на ринку і від чого, в кінцевому підсумку, страждає споживач. У роботі також показувалась відмінність між соціальною відповідальністю держави й механізмом реалізації цієї відповідальності. Так, визнаючи особливу природу «суспільних благ» і відповідальність держави за їхнє забезпечення, Фрідмен наголошує на тому, що держава повинна реалізовувати свої зобов'язання за допомогою приватних інститутів через ринкові механізми.

Ідеї Фрідмена отримали великий резонанс й були з інтересом зустрінуті громадськістю, тим більше, що концепція й практика «держави загального добробуту» все більше демонстрували свою низьку ефективність. Величезні витрати дер-

жави на соціальні цілі ставали все більш обтяжливими для національної економіки й державного бюджету. Тому в 90-і рр. теоретичні заяви М. Фрідмена почали більш доброзичливо сприйматися громадськістю та втілюватись у практику.

Теоретики-економісти і досі сперечаються з приводу питання: як слід трактувати масовану інтервенцію держави в соціально-економічну сферу починаючи з 30-х рр. минулого століття - як прагматичну й вимушену реакцію на «Велику депресію» і на недосконалості ринку, що проявилися, або як необхідну складову об'єктивного циклічного процесу розвитку суспільних інститутів і продуктивних сил?

Ще один науковий напрямок зв'язує посилення ролі держави з його функцією забезпечення економічного розвитку. Так, американський історик економіки О. Гершенкорн відзначав, що ті країни, які пізніше стали на шлях індустріалізації або інших великомасштабних технологічних і економічних перетворень, мають, як правило, ширший державний сектор і розвиненіше державне регулювання економіки. У цих випадках держава виступає свого роду локомотивом економічних перетворень, акумулюючи цілеспрямовані зусилля на технічне переоснащення галузей, наукових програм, збільшення інвестицій, структурну політику [5].

Такий шлях пройшли післявоєнні Франція й Німеччина, Японія і, певна річ, СРСР та країни соціалістичного табору. Ці приклади, на наш погляд, підтверджують тезу про недосконалості ринку: досягти швидких технологічних перетворень іноді вдається набагато скоріше з допомогою держави, ніж з допомогою лише «невидимої руки» ринку. Інші західні теоретики обґрунтовують розширення функцій держави її внутрішньою природою і внутрішньою динамікою розвитку. Як і будь-яка організація, держава в особі своїх інститутів схильна до самовідтворення й контролю і не схильна до самообмеження. Прихильники цієї теорії трактують державу як свого роду монополію, поведінка якої багато в чому схожа з поведінкою будь-якої іншої монополії на ринку. До цього слід додати

соціально-психологічні мотиви тих, хто працює в державному секторі: політики, щоб бути вибраними, обіцяють додаткові витрати на різні програми, чиновники, зі свого боку, прагнуть підвищити статус свого відомства і в такий спосіб свій власний статус, збільшити свої зарплати, розширити привілеї та ін. Це неминуче призводить до примноження числа державних структур і їх функцій.

Усі ці теорії, доповнюючи одна одну, в основному представляють сукупну картину факторів, що визначають динаміку ролі держави в сучасному суспільстві й економіці. Разом з тим, незважаючи на всі відмінності, ці теорії, так чи інакше, виходять із презумпції розширення державних функцій і ролі держави в економіці й суспільстві в принципі, тобто виходячи з універсальності характеру цього процесу в різних країнах.

Поворот на рубежі 80-х рр. від етатистських теорій і практики до неоліберальних теорій економіки й ринку, нова хвиля приватизації в більшості розвинених країн дозволяє інакше поглянути на місце й роль держави в економіці, на конкретні умови й кордони державного втручання. Більш коректно говорити про роль і кордони держави в економіці й суспільстві не взагалі, а виходячи з конкретної соціально-економічної і політичної ситуації в тій чи іншій країні, її традицій, суспільних очікувань, що переважають у політичних настроях, а також враховуючи виклики, що стоять перед країною. Безсумнівно, що помітну роль при цьому відіграє розстановка соціально-політичних сил. Якщо, скажімо, ті політичні сили й економічні групи, що стоять за ними і одержують переваги від перерозподільчої функції держави, втрачають вплив у суспільстві, то роль держави буде зменшуватися.

Інший фактор, що часто відіграє важливу роль у визначенні масштабів державного втручання, - недостатнє врахування конкретних умов і впевненості в універсальності і неминучості розширення функцій держави. Часто держава, виконавши важливу функцію, наприклад прискорювача економічного розвитку, виявлялася в полоні власного успіху й переставала враховувати, що витрати

державного втручання, з економічної точки зору починають переважувати переваги державного перерозподілу національного продукту на користь окремих соціальних груп.

Таким чином, якщо розширення функцій держави бажане для суспільства й продиктоване необхідністю задоволення викликів зовнішнього соціального середовища, демократичними вимогами різних груп населення, необхідністю надання всім суспільним благам, які не забезпечує приватний сектор, то посилення ролі держави буде мати вагомий підстави.

Якщо ж розширення функцій держави деформує здатність суспільства до нововведень і економічного зростання, якщо держава прагне підтримувати окремих представників економічної і політичної еліти на шкоду суспільству, якщо вона починає функціонувати як якась самодостатня структура у своїх власних інтересах, тоді діяльність державних інститутів завдає прямої шкоди суспільству і розширення їх функцій небажане.

Наприклад, до рубежу 80-х рр. США прийшли саме з таким багажем державних функцій, і саме тому відбулася свого роду неоліберальна (за американською термінологією - консервативна) революція, яка у своїх основних проявах була підтримана в 90-х рр. ХХ ст. не тільки республіканцями, але й демократами, що говорить про явне зближення соціально-економічної політики демократів і республіканців.

За останні кілька десятиліть у США зазнав змін і державний сектор економіки. Спостерігається зниження частки державних витрат в економічному зростанні, що пов'язане, з одного боку, з посиленням ринкових сил в економіці, з упором на всебічний розвиток і заохочення підприємництва, з іншого - з факторами геополітичного плану, тобто із закінченням «холодної війни», можливістю зменшення витрат на військові потреби.

При цьому державний сектор у США, з точки зору галузевої структури, концентрується нині винятково в інфраструктурних галузях (транспортна мережа - мости, дороги, трубопроводи; окремі сектори енергетики - атомні електростан-

ції; наука, передусім фундаментальна; а також галузі, що забезпечують відтворення робочої сили - освіта і охорона здоров'я).

Виходячи з досвіду США та інших розвинених країн можна виділити кілька напрямків державного втручання в економіку, які з тими або іншими застереженнями схвалюються всіма основними напрямками економічної думки. Серед них:

- емісія грошей і грошове регулювання як безумовна прерогатива держави;

- створення й підтримка правової бази ринкових відносин, включаючи законодавчий захист приватної власності і прав споживачів;

- підтримка конкурентного середовища й заходи, спрямовані на недопущення монополізації економіки;

- забезпечення так званих «суспільних благ», включаючи освіту, правоохоронні функції і т.ін. ;

- мінімізація негативних побічних ефектів від ринкової діяльності, зокрема, охорону навколишнього середовища;

- подолання надмірної диференціації в суспільстві, підтримка соціально вразливих груп населення.

Все більш важливу функцією держави стає її роль у виробленні й реалізації національних пріоритетів, у тому числі в соціально-економічній сфері.

Хоча держава в розвинених країнах відіграє важливу роль у різних сферах соціально-економічного життя, головним, безсумнівно, є макроекономічне регулювання, здійснюване як через законодавство, що постійно вдосконалюється, так і через відпрацьовані багаторічною практикою механізми непрямого регулювання економічних процесів - грошово-кредитну політику, податкове й бюджетне регулювання. Важливим регулятором економічної діяльності держави є система державних закупівель, за допомогою якої здійснюється державне споживання товарів і послуг.

Досить показовий щодо цього приклад США, де вплив держави на економічне життя відбувається також і на регіональному рівні. Мова йде, насамперед, про масштабну підтримку підприємства, про створення сприятливих умов для залучення підприємств у той

або інший штат чи місто. У США налічується 19 тисяч економічних комісій при регіональних і місцевих органах виконавчої влади, які займаються такого роду діяльністю. У цьому ж ряду - створення й функціонування так званих бізнес-інкубаторів. Це, як правило, державні або приватнодержавні установи, що здійснюють багатопланову підтримку новостворюваних компаній. Такий бізнес-інкубатор територіально об'єднує нові компанії під одним дахом і сприяє їхньому «вирощуванню» і становленню.

В цілому можна констатувати, що роль держави в економіці надзвичайно важлива й багатогранна. Держава, не підмінюючи приватні компанії в сфері виробництва, бере на себе ті суспільно-значимі функції, які не приносять швидкого доходу й без яких загальні умови життя громадян й суспільного відтворення не будуть оптимальними з економічної або соціальної точок зору.

Новітній досвід Західної Європи й США не залишає сумнівів у тому, що основоположним напрямком інституціонального регулювання сфери соціально-економічних відносин, в останні десятиліття, є розробка й впровадження в різних сферах соціальної практики, і підприємницька діяльність не виняток, досить розгалуженої системи формальних норм, правил, стандартів і регламентів. Їх розробником і гарантом виконання виступає держава - загальнонаціональні державні органи, а також виниклі внаслідок розвитку інтеграційних процесів наднаціональні структури. Як природна реакція на таку «експансію» держави в економіку (як розробника «правил гри» і «рефері на полі») виникає необхідність багатосторонньої галузевої саморегуляції економічних відносин шляхом формування асоціацій підприємців і об'єднань спеціалістів, а також впровадження ними в реальну практику систем галузевих норм поведінки.

Нормативно-правовий блок державних інститутів по своїй суті більш консервативний, ніж інститути саморегулятивної природи. «Дерегулювання» закону і підзаконної нормотворчості майже завжди виступає конструктивною альтернативою їх рутинній корекції. І в континентальній, і в англо-американській

доктрині навч сценарій «дорегулювання» норм права, але вже не в незримій конкуренції з ними, а в порядку своєрідної кооперації з державними інститутами.

До того ж, екстенсивний розвиток системи формально-правових норм ведення бізнесу не може бути безмежним. У західних країнах експерти по регулюванню відносин держави й бізнесу, на відміну від східних, не проявляють непотрібної завзятості в пропаганді ідеї «закон суворий, але це закон», а в основному - вчасно скидають баласт надлишкового регулювання. Вони або зовсім відмовляються від стандартизації в одних сферах господарської діяльності й практики управління компаніями, або погоджуються з тим, що такі стандарти й регламенти встановлюються і впроваджуються самими об'єднаннями бізнесменів. Більше того, держава активно заохочує прямий діалог асоційованого виробника товарів і послуг і асоційованого ж споживача товарів і послуг, що стосується механізмів гарантування їх якості, вільних від державної «опіки». Звідси прямий державний інтерес у наявності готових матриць такого роду, на користь яких можна відмовитися від держрегулювання.

Інституціонально організовані підприємці, а також професіонали, чії спеціалізовані послуги, затребувані бізнесом, виступають переконливою демократичною альтернативою нормативної етатизації розвитку країн західної цивілізації. Як вважає один з провідних спеціалістів у цьому питанні професор Нью-Йоркського університету А.Пшеворські взагалі не існує таких речей, як «держава» або «ринок». Обое є інституціональними системами. Насправді існує саме набір інститутів, які регулюють обмін і ступінь втручання в цей самий обмін. По великому рахунку ідеальної моделі не існує, у кожному випадку будуть свої особливості. На його думку, загальна теорія державної участі в економіці, яка з'явилась у післявоєнній Європі і яка стверджує, що ринок повинен брати на себе те, від чого він може дістати прибуток, а держава повинна брати на себе те, за що не береться ринок, в цілому непогана. Але ця розумна теорія не є методоло-

гічною директивною або загальним рецептом [1].

На рубежі століть західне суспільство прийшло до усвідомлення того факту, що сталий розвиток можливий лише на основі якогось балансу між ринком і державним регулюванням. Це проявляється як на рівні соціально-економічних теорій, так і на рівні повсякденної політики. Стало очевидним, що, незважаючи на політичну риторику в ході передвиборних кампаній, що підкреслює відмінності ліберальних і консервативних цінностей, у реальному житті спостерігається явне зближення соціально-економічної політики демократів і консерваторів. Платформи провідних партій демонструють дивні з точки зору традиційних збігів у підходах по багатьох ключових соціально-економічних позиціях. Наприклад, у США республіканці відмовилися від багатьох постулатів, що здавалися колись непорушними, орієнтованими на різке зменшення ролі держави в економіці і соціальній сфері, демократи ж взяли на озброєння чимало з концептуального арсеналу республіканців, що особливо проявилось у період президентства Б. Клінтона, який виступав за ощадливу державу, скорочення бюджетного дефіциту та ін. Усе це показує тенденцію об'єктивного зближення позицій обох провідних партій, що проявляється по головних соціально-економічних пріоритетах у розвитку США. Можна, навіть, говорити про формування якоїсь центристської платформи, що виражає інтереси значної більшості населення країни, її політичного істеблшменту. Тому передвиборна боротьба концентрується не на принципових політичних і економічних розбіжностях концептуального характеру (хоч такі, як і раніше, декларуються), а на конкретних методах досягнення одних і тих же головних пріоритетів. Таку ж тенденцію можна бачити і в країнах Західної Європи.

Триваюча дискусія в наукових колах різних країн з приводу регулюючої функції держави породжує паралельну дискусію з приводу всеосяжної влади бізнесу. Американський політолог Грем Уїлсон вважає, що сам характер дискусій з приводу влади бізнесу змінився по

ряду аспектів в останні десятиліття [8].

По-перше, стало важко підтримувати той аргумент, що бізнес обманює суспільство тим, що його домінування приймається через третю особу - «владу». Зрозуміло, бізнес використовує свої широкі ресурси, як це роблять усі групи інтересів, які собі можуть дозволити це зробити, з метою створення сприятливого іміджу в очах суспільства за допомогою реклами, так і перед елітою суспільства за допомогою розумного розподілу дотацій (видачі стипендій, грантів і т.ін.).

Другим аргументом щодо всеосяжної влади бізнесу є ствердження того, що бізнес - це не просто звичайна група інтересів. Ця група має високий рівень влади і впливу на державу, що є продовженням його структурного становища в суспільстві. Фінансування виборчих кампаній, структурна влада є тими перевагами, які дозволяють бізнесу бути більш впливовою групою інтересів, ніж ті, які цього не мають.

Між тим, треба зауважити, що це лише один з рівнів влади, а не абсолютна влада. Великі інвестиції в ході виборчих кампаній не завжди забезпечують абсолютну політичну перемогу, і структурна влада бізнесу не завжди виявляється вирішальною.

Довгий час у наукових колах говорилося про те, що бізнес має певний рівень влади просто в силу своєї позиції у структурі суспільства. Ця ідея оформилася в цілий науковий напрямок завдяки публікації книги Чарлза Ліндблома «Політика і ринки» [6]. Дійсно, важко уявити, що хто-небудь сьогодні щиро вважає, що бізнес є лише однією із груп інтересів, яка має рівні з іншими можливості впливу на політику.

Між тим, незважаючи на визнання явно більшої політичної ваги бізнесу в порівнянні з більшістю інших груп інтересів, все більший сумнів висловлюється з приводу того, що бізнес може покладатися винятково на, користуючись виразом Ліндблома, своє «привілейоване становище». Як відомо, марксистичні дотримувалися точки зору, що держава була нічим іншим, як виконавчим комітетом буржуазії, який, безумовно, обслуговував інтереси бізнесу. Однак

структура державної влади у розвинених країнах Заходу все ж таки лише у невеликій мірі відповідає й підходить під визначення «виконавчої влади бізнесу».

Мільярди доларів, які бізнес витрачає на політику лобювання, пожертвування на кампанії, фінансування політичних фондів і партій і т.д., є тим доказом, що сам бізнес не може покладатися на своє привілейоване становище і не почуває себе впевнено настільки, щоб ігнорувати практичну політику. Існування таких організацій, як Комітет політичних дій у США, торгових асоціацій і впливових організацій бізнесу доводить той факт, що керівники великого бізнесу вважають, що політична активність бізнесу вкрай необхідна.

Висновки. Влада бізнесу не є визначеною або безумовною. Не можна сказати, що яка-небудь із моделей взаємовідносин бізнесу і влади приводить або не приводить до результативного домінування бізнесу і що бізнес однозначно є більш сильною структурою, ніж держава або інші групи інтересів. Умови відрізняються не тільки між країнами, але й всередині них. Неможливо стверджувати, що бізнес має всі шанси виграти, а опоненти приречені програти, особливо в умовах глобалізації. У бізнесу також немає достатніх підстав вважати, що після того, як соціалізм у Східній Європі відступив, він абсолютно захищений від нових політичних викликів.

Відносини бізнесу й держави мають різні форми, але можемо говорити про те, що існують деякі загальні принципи цих взаємин, які діють у розвинутих демократичних країнах. До них можна віднести наступні:

1. Держава визначає правові рамки, в яких здійснюється ділова активність. Незважаючи на те, що багато й легко говориться про «вільний ринок», насправді він ґрунтується не тільки на угодах між індивідуумами або корпораціями, але й на правовій базі законів і підзаконних актів, які дають подібним угодам надійність.

2. Держава накладає обмеження на ринкові відносини. Жодне суспільство не залишає всього на відкуп ринку, хоч кількість і масштаб обмежень суттєво

відрізняються залежно від країни.

3. Держава виступає в ролі найбільш великого споживача, про що свідчить відсоток ВВП, контрольований ним.

4. Держава захищає інтереси своїх компаній за рубежом. У крайніх ситуаціях компанії можуть звертатися по допомогу до держави для того, щоб їх власність не була експропрійована без компенсації, щоб їхній бізнес не був націоналізований, а у випадку з банками

кредити повернуті. У більш сприятливих умовах вони покладаються на захист їхніх інтересів урядом під час торгових переговорів.

5. Держава повинна зберігати розумні економічні умови, під якими звичайно мається на увазі допустимий рівень інфляції й безробіття. Зі свого боку бізнес виступає як важливий постачальник ресурсів для держави, насамперед податкових надходжень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кокшаров А. Интервью с Адамом Пшеворски. В среднем демократия лучше // Эксперт. 2005. №14 (461). 11-17 апреля.
2. Супян В. Роль государства в американской экономике: теория и практика // США.КАНАДА. Экономика-Политика-Культура. 2002. №1.
3. Feigenbaum H., Henig J., Hamnet Ch. Shriking the State. The Political Underpending of Privatization. Cambridge, 1998.
4. Fridmen M. Capitalism, freedom and Democracy. Chicago. 1962.
5. Gerschenkron A, Economic Backwardness in Historical Perspective: A Book of Essays. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 1962. 456 pp
6. Lindblom, C. Politics and Markets: The World's Political Economic Systems. New York: Basic Books, 1997.
7. Olson M. The Rise and Decline of Nations. Economic Growth, Stagflation and Social Rigidities. New Haven: Yale University Press. 1982.
8. Wilson G.K. Business and Politics (A Comparative Introduction. Third Edition). PALGRAVE MACMILLAN. 2004.

REFERENCES:

1. Koksharov A. Intervyu s Adamom Pshevorski. V srednem demokratiya luchshe (Interview with Adam Przeworski. On average, democracy better). *Ekspert*. 2005. №14 (461). 11-17 aprilya.
2. *Supyan V. Rol gosudarstva v amerikanskoj ekonomike: teoriya i praktika* (The state's role in the American economy: theory and practice). *SShA.KANADA. Ekonomika-Politika-Kultura*. 2002. №1.
3. Feigenbaum H., Henig J., Hamnet Ch. Shriking the State. The Political Underpending of Privatization. Cambridge, 1998.
4. Fridmen M. Capitalism, freedom and Democracy. Chicago. 1962.
5. Gerschenkron A, Economic Backwardness in Historical Perspective: A Book of Essays. Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 1962. 456 pp
6. Lindblom, C. Politics and Markets: The World's Political Economic Systems. New York: Basic Books, 1997.
7. Olson M. The Rise and Decline of Nations. Economic Growth, Stagflation and Social Rigidities. New Haven: Yale University Press. 1982.
8. Wilson G.K. Business and Politics (A Comparative Introduction. Third Edition). PALGRAVE MACMILLAN. 2004.

Квітка Сергій Андрійович – кандидат філософських наук, доцент
Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
Адреса: 49044, м. Дніпропетровськ, вул. Гоголя, 29
E-mail: skvitka@i.ua

Kvitka Serhii Andriiovych – PhD in philosophy, associate professor
Dnepropetrovsk regional institute of public administration, the National academy of public administration, office of the President of Ukraine
Address: 29, Gogol Str., Dnipropetrovsk, 49044, Ukraine
E-mail: skvitka@i.ua